

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИЙ ПРОСТІР РОМАНУ ЮРІЯ ВИННИЧУКА «ЦЕНЗОР СНІВ»

***Анотація.** Робота присвячена дослідженню інтертекстуального простору у романі Юрія Винничука «Цензор снів». Явище інтертексту, виявлене через посилення на інші тексти, авторів, культурні артефакти та літературні концепції, воно збагачує та поглиблює розуміння літературних творів. Протягом останніх десятиліть увага мовознавців та літературознавців була зосереджена на розмежуванні інтертекстуальних конструкцій, на вивченні сутності й особливостей їх функціонування в художньому тексті. У ході дослідження було виявлено більше ніж 50 алюзій та посилань, а також зауважено, що вони вагомо впливають на сюжет та сенс роману.*

Ключові слова: інтертекстуальність; інтертекст; алюзія; цитата; концепція.

У сучасній літературі одним із ключових аспектів є інтертекстуальність, що стає невід'ємною частиною творчого процесу та сприйняття літературних творів. Це явище виявляється через посилення на інші тексти, авторів та літературні концепції. Від цитат та алюзій до складних відносин з попередніми творами, інтертекстуальність збагачує та поглиблює розуміння літературних творів.

Розмежування інтертекстуальних конструкцій та вивчення сутності й особливостей їх функціонування в художньому тексті є актуальною проблемою для сучасного мовознавства та літературознавства.

Важливою постаттю у процесі вивчення інтертекстуальності є Юлія Крістева, що у 1967 році ввела термін «інтертекстуальність». Цитуючи авторку: «Ми назвемо інтертекстуальністю ту текстуальну інтеракцію, яка відбувається всередині окремого тексту. Для пізнавального суб'єкта інтертекстуальність – це поняття, яке буде ознакою того способу, яким текст прочитує історію і вписується в неї» [6].

Інтертекстуальність може бути присутньою в будь-якому жанрі літератури, вона дозволяє автору експериментувати з жанрами, створювати нові, більш цікаві, твори на основі вже існуючих, використовувати вже знайомі мотиви та образи для генерування нових ідей. Інтертекстуальність допомагає відобразити взаємозв'язки між літературними творами та культурними контекстами, що впливають на розуміння твору.

Процес сприйняття тексту вимагає співвіднесення двох планів у свідомості реципієнта, тобто плану тексту, що сприймається, і плану попереднього тексту. Успішність такого процесу залежить від компетентності читача, в даному випадку від того, наскільки він опанував соціолект, який розглядається як корпус, що складається з прецедентних текстів і правил їхньої послідовності.

Чим більше читач знайомий з відповідними прецедентними текстами, тим більше елементів семантичної, мовної та стилістичної структури тексту, що сприймається, буде розпізнано у співвідношенні з аналогічними елементами цих прецедентних текстів, і тим свідоміше читач буде проходити через процес сприйняття тексту.

Якщо компетентність читача недостатня для розпізнавання інтертексту та встановлення необхідних міжтекстових зв'язків, він може продовжувати лінійне читання, сприймаючи інтертекст як фрагмент, що нічим не відрізняється від інших фрагментів тексту, який читає. Якщо читацька компетенція забезпечує розпізнавання інтертексту, читач розпізнає його як парадигматичний елемент і встановлює необхідні інтертекстуальні зв'язки.

Виявлення та аналіз інтертекстуальних зв'язків передбачає вивчення того, як один текст відсилає до іншого, впливає на нього або перебуває під його впливом.

Для виявлення інтертекстуальних конструкцій в тексті ми використовували різні методи виявлення та аналізу інтертекстуальних зв'язків, а саме: ретельний аналіз змісту тексту, використання літературних концепцій, аналіз жанру та розгляд культурно-історичного аспекту.

Український літературознавець та перекладач Ігнатенко М. А. подає актуальне визначення поняття «алюзії»: «Алюзія – це художньо-стилістичний прийом – натяк на загальновідомий історичний, літературний чи побутовий факт» [4].

Юрій Винничук розраховує на обізнаність і кмітливість читачів, які мають витлумачити цей натяк. Ми виявили більше ніж 50 алюзій та посилань у романі Юрія Винничука. Інтертекстуальні конструкції у «Цензорі снів» дуже впливають на сюжет та наповнюють роман сенсом.

Всі вони є посиланнями на історичні факти, події, місця чи людей. При розпізнаванні їх у тексті відразу стає зрозумілим закодований сенс рядків роману, сенс, що хотів донести автор через використані алюзії.

Прикладами алюзій в романі Юрія Винничука «Цензор снів» є:

1. Обкладинка твору, де використано картину ЕрноАйзіга (Ісаака) Ерба (1878–1943), що був відомим львівським художником та загинув у Янівському концтаборі в липні 1943 року. Обкладинка твору є алюзією на життя та творчість художника, а також має глибокий підтекст, адже роман «Цензор снів» про тих, хто вижив в концтаборах. Використання твору ЕрноАйзіга (Ісаака) Ерба є своєрідним висловленням подяки та поваги за відважність та внесок у розвиток українського мистецтва.
2. *«Велич Цензора. Цезаря! І тут нема перебільшення, бо не письменники творять літературу, а цензори. Вони, мов деміурги, формують світ, уявлення, звичаї, мораль і несуть правду, а не фантазійні виверти літераторів» (с. 4).*

Алюзія на Цезаря та порівняння Цензора з ним. Адже саме Гай Юлій Цезар дуже змінив суспільний, політичний та культурний вигляд тогочасного Середземномор'я та Західної Європи, так і Юрій Винничук у романі «Цензор снів» порівнює Цензора як особу, що змінює та формує нові уявлення, звичаї та моральність суспільства. Автор звертає особливу увагу читача на це порівняння через співзвучність слів «Цензор-Цезар».

3. *«Біля «Віденки» я побачив тлуми тав, з'ясувалося, що там саме крутять новий фільм зі Штепцьом і Тоньком «Серце батяра» (с. 136)*

Присутня алюзія на життя популярних львівських коміків Генрика Фогельфангера та Казімежа Вайду, що у 1939 році були призвані на службу та через це покинули Львів, ніколи туди не повернувшись.

4. *«Ми вивільняли свій уявний дух. Недавно я прочитав у Сартра: «насильство, мов лук Ахілла, лікує рани, які завдає». Ми лікували свої рани, як уміли» (с. 306).*

Алюзія на твір Жан-Поля Сартра (французький філософ та письменник) «Буття й ніщо», Юрій Винничук використовує цитату для того, щоб показати читачам, наскільки викривлене поняття «поганого вчинку» у людей того часу.

Варто наголосити, що обрана проблематика дослідження є актуальною для сучасної української літератури, адже досліджень інтекстуальних одиниць в творах дуже мало. Цього не достатньо для повного розуміння ролі інтертекстуальності у фонді сучасної української літератури.

Розгляд текстів з точки зору їхньої інтертекстуальності сприяє об'єктивному засвоєнню текстів і дає змогу зрозуміти літературні процеси. Інтертекстуальність пов'язана з психологією творчості, і її слід враховувати, адже кожний митець має індивідуальний підхід до написання творів та вкладає рідні сюжетні задуми, сенси та коди.

Дослідження інтертексту вимагає невпинного поглиблення знань та розширення понять про це явище.

Список використаної літератури

1. Буднік А. Формування дискурсних умінь студентів філологічних спеціальностей засобами національно-прецедентних текстів. Одеса, 2010. 258 с.
2. Васильєва Х. О. Інтертекстуальність як принцип постнекласичної естетики: дис. канд. філос. наук: Київ, 2010. 220 с.
3. Винничук Ю. Цензор снів. Харків: Фоліо, 2016. 319 с.
4. Ігнатенко М. А. Алюзія літературна // Велика українська енциклопедія. URL: [https://vue.gov.ua/Алюзія літературна](https://vue.gov.ua/Алюзія_літературна) (дата звернення: 17.05.2024).
5. Мельник Л. Інтертекстуальність і переклад. Філологічний дискурс. 2017. Вип. 6. С. 238–246.
6. Просалова В. Інтертекстуальний аналіз: теорія і практика: навч. посіб. Вінниця, 2019. 206 с.
7. Шаповал М. Інтертекстуальність: історія, теорія, поетика: навч. посіб. Київ: Видавничо-полігр. центр «Київ ун-т», 2013.